

אלא שנימוקו זה להנהגת גאוני ירושלים, תמוה מאד, מכמה טעמים:

עצם דברי מהר"ש שנויים במחלוקת, ומדברי הראשונים וספרי המנהגים נראה שמנהג פולין ואוטריוק הוא כהאור זרוע שיש לקרוא רק הפטרת פקודי¹, ורק מנהג אשכנז בחלקו כמהר"ש², והרי אנו (כל האשכנזים למעט יוצאי צרפת וגרמניה) ממשיכי מנהגי פולין ולא מנהגי אשכנז, ומדוע שנהג כאן כדברי מהר"ש שהם מנהג אשכנז ולא כהאור זרוע וכמנהג פולין.

אמנם גם אם נקבל את עצם חידושו של מהר"ש, מכל מקום, את מה שכתב הגרי"מ ט"ש על פי דבריו יש להפטיר בארץ ישראל את שתי ההפטרות בשלמותן קשה מאד לקבל, ואף מהר"ש לא חידש חידוש כזה להפטיר בשתי הפטרות יחדיו, ואדרבה, מדבריו מוכח שיש לדון רק איזו הפטרה להעדיף, 'ותשלם' או 'ויעש חירום', אך אין שום צד לקרוא שתיהן, ואף לא מצאנו מקרה כזה שקוראים שתי הפטרות יחדיו. ומהר"ש רק חידש שכיון ששתי ההפטרות קשורות לפרשת פקודי, לכן עדיף לקרוא את הפטרת 'ויעש חירום' כיון שעדיין לא קראה, למרות שהפטרת 'ותשלם' קצת יותר קשורה לפרשה מהפטרת 'ויעש חירום'. אך בארץ ישראל שלא קראו כלל את שתי ההפטרות, חוזר הדין שיש להעדיף את הפטרת 'ותשלם' הקשורה יותר. ואיך ניתן ללמוד מדברי מהר"ש חידוש כזה שבארץ ישראל יש לקרוא את שתי ההפטרות.

והנה הגרי"מ ט"ש כתב דבריו כהשערה להנהגת גאוני ירושלים שהנהיגו לקרוא את שתי ההפטרות. אלא שמאז נתגלתה תשובת האדר"ת (שנדפסה בספר שנות דור ודור עמ' תקכ"ג, ובספר הר המוריה עמ' נ"א) שהיא המקור

¹ כן כתבו בפירוש באור זרוע ובספר הפרדס ובלקט יושר, כמובא לעיל, וכן במקורות נוספים סתמו וכתבו רק שקוראים 'ויעש חירום' לויקהל ו'ותשלם' לפקודי, כן הוא בספר האשכול ובלבוש ובנהג כצאן יוסף ובמנהגים דק"ק וורמיישא ובמנהגי פיורדא.

² בעיקר מנהג פרנקפורט, כמובא בדברי קהילות ובספר זכרון חנוך.

¹ ובפרט שדברי מהר"ש ומהרי"ל לא הובאו בלבד שכתב להפטיר 'ותשלם', וגם החיי אדם והשערי אפרים והמשנה ברורה ושאר אחרונים לא העתיקו דברי האליה רבה שהביא את מהרי"ל, ומוכח שלא פסקו כן. וגם מזה שבחומשים הדפיסו רק 'ותשלם' לפקודי נראה שכן המנהג. ואם עצם דברי האליה רבה לא נתקבלו, כל שכן שאין להוסיף על דבריו עוד ולקרוא את שתי ההפטרות בשלמותן.

² למעט בהפטרות רני עקרה בשבעה דנחמתא שאם חל ראש חודש אלול בשבת משלימים את ההפטרות, ששם יש ענין מיוחד להשלים את קריאת שבעה דנחמתא (וגם בזה דעת אור זרוע ועוד שאין משלימים וכו' דאדחי אידחי), ועוד ששם שתי ההפטרות קצרות ולכן יש יותר מקום להשלים שיכולה להיחשב גם כהפטרות אחת ארוכה (ובהפטרות נח היא אכן הפטרת אחת), אך כאן הפטרת 'ותשלם' לבדה היא כ"ב פסוקים. ובשום מקום אחר לא מצאנו מעולם ענין של השלמת הפטרה, וגם לא מסתבר שיהיה ענין כזה, שהרי כל ענין ההפטרות אינו אלא לסיים בהפטרות הקשורה לפרשה, ומה שנקבע לפרשה מסוימת אין זה משום שיש איזה ענין לקרוא קריאה זו בדוקא, אלא שכיון שהיא מעין הפרשה לכן קוראים אותה, ואם לא קראו אותה אין שום טעם שישלימו בשבת אחרת, ופשוט. וכן כתב כבר בצמח צדק הקדמון (סימן קכ"ו) שלא מצינו השלמת הפטרה לבד מהפטרות אלו של שבעה דנחמתא, וכן כתב בשו"ת פאת שדך (חלק ב' סימן צ"ב).

³ שם כתב 'נשאלתי בדבר הפטרת פקודי בשנה זו' וכו', ומסיים שם 'אמנם שלא לשנות מן המנהג ציונית לקרות שתיהן וכו' וכן הסכים הגאון הישיש מהר"ר שמואל סלאנט נ"י ע"כ. והיינו שהאדר"ת הוא זה שחידש מנהג זה, ומה שכתב הגרי"מ ט"ש 'גאוני ירושלים' הכוונה לאדר"ת ולר"ש סלאנט שהסכים עם דבריו.

⁴ ולא משום שסבר שעיקר כהאור זרוע והחולקים על מהר"ש, שלא דן בזה כלל, ונראה שלא נחת כלל לעיין אם דברי מהר"ש מוסכמים, וזאת כיון שסבר שאין לנהוג כמהר"ש משום שני טעמים אחרים.

טעם אחד הוא משום קושיית מסורת הקריאה על מהר"ש (ראה לעיל הערה ב'), אמנם אליבא דאמת אין זו קושיה, כמבאר בתערה שם.

והטעם השני הוא הטעם המובא לעיל, שבארץ ישראל שלא קראו עדיין את הפטרת 'ותשלם' לא שייך טעם מהר"ש, וממילא חוזר הדין שיש לקרוא

לחידוש זה של גאוני ירושלים³, ותשובה זו שופכת אור על טעם חידוש מנהג זה של קריאת שתי ההפטרות, וממנה עולה שאין טעמו של האדר"ת קשור כלל להוראת מהר"ש כהשערת הגרי"מ ט.

בתשובתו שולל האדר"ת את עצם דברי מהר"ש וסובר שיש לקרוא רק 'ותשלם' לפקודי⁴, אלא שהוסיף שכיון שהמנהג (היינו מנהג ירושלים שהיה נהוג בזמנו) לקרוא 'ויעש חירום' לפקודי כמנהג הספרדים, וכפי הנראה הוא שלא בדקדוק אלא משום שנהגו בזה כמנהג הספרדים שישבו בירושלים בתחילה⁵, לכן כדי שלא לשנות מהמנהג לגמרי הורה האדר"ת לקרוא אחר 'ויעש חירום' גם את הפטרת 'ותשלם' כיון שהיא ההפטרות העיקרית, וכן הסכים עמו ר"ש סלאנט. ע"כ דברי האדר"ת בתשובתו.

וכיון שמוסכם שעיקר הפטרת פרשת פקודי היא רק 'ותשלם', אם כן נראה בפשיטות שבמקום שלא היה מתחילה מנהג זה לקרוא רק 'ויעש חירום', ראוי לקרוא רק 'ותשלם' שהיא הפטרת פקודי. וכן הורה כמה גדולי תורה א"י.

רק 'ותשלם'. וטעם זה נכון הוא (אמנם טעם זה נכון רק לגבי ארץ ישראל, ואם כן לגבי נשאר רק הטעם הראשון שלא לנהוג כמהר"ש, וכיון שטעם זה אליבא דאמת אינו נכון, לכאורה בחו"ל יסבור האדר"ת שיש לנהוג כמהר"ש. אך באמת נראה שגם בחו"ל אין לנהוג כמהר"ש משום שמנהגו כהאור זרוע והחולקים על מהר"ש, והאדר"ת לא נחת לזה כיון שכבר דחה דבריו מכל וכל).

¹ שראשונים האשכנזים שהגיעו לארץ ישראל והתיישבו בירושלים לא היה להם מנין של אשכנזים, ולכן התפללו בתחילה עם הספרדים, ורק בשלב מאוחר יותר הקימו מנין לעצמם, ויש מנהגים שהשאירו כמו שנהגו כשהתפללו עם הספרדים.

² יש שכתבו כן טרם נתגלתה תשובת האדר"ת, וטעמם משום שחלקו על נימוקו של הגרי"מ ט.

הגר"ש ד' מונק רב הקהילה החרדית חיפה כתב (שו"ת פאת שדך חלק ב' סימן צ"ב) שהנכון הוא לקרוא רק 'ותשלם', ונימוקו, משום שבארץ ישראל שלא קראו 'ותשלם' גם למהר"ש יש להפטיר רק 'ותשלם', ועוד, משום שיטת האור זרוע. וכן הגר"י טישנר כתב (שיח תפילה, תשובות, סימן י"ט) שיש לקרוא רק 'ותשלם', מחמת שלא מצאנו שיש ענין להשלים הפטרה שלא קראו, וגם משום שנראה שגם עצם דברי מהר"ש לא נתקבלו להלכה.

ואחר שנתגלתה תשובת האדר"ת, הורה הגרי"ש אלישיב על פי תשובה זו שהעיקר הוא לקרוא רק 'ותשלם' כיון שכן המנהג הנכון לאשכנזים וגם האדר"ת סבר כן, אמנם מי שקורא שתיהן יש לו על מי לסמוך על דברי האדר"ת ור"ש סלאנט הנ"ל שהונהג כן כדי לא לשנות ממה שנהגו כמנהג הספרדים לקרוא 'ויעש חירום' (מוסף שבת קודש פרשת פקודי תשס"ג).

ולכן נראה שבבתי כנסת חדשים שעדיין אין בהם מנהג לכאורה יש לקרוא רק 'ותשלם' כיון שכן המנהג הנכון והעיקרי, ואין לדון כאן כלל מצד שינוי מנהג שמשנה מהנהגו על פי לוח לא⁶, כיון שגם בלוח לא"י כתב שיש בתי מדרש שקוראים רק 'ותשלם', ואחר שגם בירושלים שני המנהגים היו קיימים זה לצד זה (וב'שנות דור ודור' אף הביא שיש עדויות ברורות מפי גדולי ירושלים שבחברת ר"י החסיד וביהמ"ד מנחם ציון קראו רק 'ותשלם'), ברור שראוי יותר להעדיף את המנהג העיקרי.

ובבתי כנסת ישנים שנהגו כבר לקרוא שתיהן מחמת שכן כתב בלוח לא"י, יש לדון האם מותר להם לשנות ממנהגם כיון שהוא מנהג בטעות אחר שהנימוק שכתב הגרי"מ ט אינו הטעם הנכון להנהגת האדר"ת, ופשוט שבמקום שלא נהגו לקרוא 'ויעש חירום' לא היה מורה האדר"ת לקרוא שתיהן, ולכן אם רוצים לשנות ולקרוא רק 'ותשלם' כפי הראוי, יש להם לשאול מגדולי תורה אם אין חשש בשינוי המנהג כיון שנקבע בטעות.

³ לעיון נוסף ונרחב בענין זה של הפטרת פרשת פקודי ראה עוד: ספר 'האגרות הזאת' להגר"ש דבליצקי עמ' 28. בירור הלכה חלק ו' עמ' קע"ח. מאמר 'הפטרת פרשת ויקהל ופרשת פקודי בשנה מעוברת' שנדפס בירושלנו כרך ב' עמ' קע"ו. מוסף שבת קודש פרשת פקודי תשס"ג עמ' 18.